

Spor etter fisk, datamaskiner, ord og tid

Thomas Hylland Eriksen

I et par-tre år har jeg skrevet en månedlig spalte i *Magasinet*, Dagbladets lørdagsbilag. Tanken bak spalten er at samfunnsvitere skal bruke sine fagkunnskaper på andre måter enn de er vant til. Ideen er ... glimrende. Sjangeren er mini-essayet. Maksimumslengde er 5000 tegn. Det er vanskeligere å skrive kort enn langt, og jeg bruker nesten alltid like lang tid på å stryke som på å skrive. Her er noen spor. Jeg husker ikke nøyaktig når de stod på trykk, og derfor er listen alfabetisk og ikke kronologisk. Mer kommer når jeg får ryddet i harddiskene mine.

Oktober 2007
THE

Vendepunkter

Hva er det som skjer når en bok, en rockgruppe, et skomerke eller en ideologi plutselig blir enormt populær? Hvorfor skjedde det ikke tidligere? Eller med noe annet?

Det er en kald og mørk dag i mars. Du har karret deg ut av sengen midt på natten for å rekke en buss, for deretter å skulle rekke et fly. Du er frossen, svimmel og dødstrett, men du vet at du må prestere noe i et annet land, kanskje bare om et par-tre timer, og at vertskapet forventer futt og fart. Klokken er såvidt passert seks, og du er så stiv at det bare er såvidt du klarer å ta av deg skoene foran metalledektoren.

Nå er du inne i varmen. Etter sikkerhetskontrollen går du femten skritt på autopilot, og det er nok til å snuble inn i en god bokhandel. I vinter plukket jeg opp en sjelden science fiction-klassiker av Michael Moorcock der, men glemte den halvlest igjen i metalledektoren på Schiphol. Neste uke hadde de den ikke lenger.

Denne gangen var jeg heldigere. Som vanlig var jeg for søvnig til å lese en halvferdig doktoravhandling eller en fagartikkel på flyet, så jeg kjøpte en billig paperback. Nå skal det vedgås at det har forekommet, og det mer enn én gang, at jeg har gitt etter for primalbehovene og kollapset over rundstykket før Skagerak. Denne gangen skjedde det ikke. Av og til leser man det motsatte av sengelektyre, altså tekster som vekker en.

Jeg hadde hørt om boken i flere år, og hadde den på listen, men det finnes millioner av bøker, og det kommer nye hver dag. Det var med andre ord en tilfeldighet at jeg overhodet skulle lese Malcolm Gladwells *The Tipping Point* (no. utg. *Det magiske vendepunktet*), og jeg har kanskje den å takke for at forelesningen senere på dagen gikk tålelig bra.

Boken har et enkelt poeng, og det er ikke engang journalisten Gladwells eget. Eksemplene har han hentet både fra faglitteratur og medier. Likevel er den på sin måte genial. Den handler om hva det kommer av at visse fenomener plutselig «tar av» og sprer seg lynraskt og epidemisk. Hvorfor ble skomerket Hush Puppies, som var i ferd med å gå under, plutselig enormt populært i USA? Hvorfor er det noen tv-serier som slår an over hele verden mens andre, som på sin måte kan være like gode, ikke gjør det? Og hva gjør at enkelte musikkartister erobrer verden, mens andre, som ofte er bedre, aldri kommer lenger enn til den lokale puben?

Det som i hvert tilfelle skjer, er at spredningen når en grenseverdi, et «vendepunkt» der veksten plutselig blir epidemisk og eksplosiv. Gladwell prøver å forklare hva som foregår, og snakker både om spesielle personlighetstyper og om å være på rett sted til riktig tid. De som står for innovasjonene er sjelden flinke til å spre dem selv. De er for opptatt med å innovere. Darwin trengte sin «bulldog», polemikeren og debattanten Huxley, like mye som Marx trengte den sosialt smidige og sympatiske Engels.

En svært vellykket nettverksbygger var flyverten Gaetan Dugas, som hevdet at han hadde 2500 elskere idet AIDS-epidemien brøt ut. En annen er eiendomsmegleren som beskriver seg selv som «den mest optimistiske personen du har møtt, ganget med hundre».

Gladwells typegalleri er rikt, og eksemplene er på samme tid både velkjente og overraskende. Det er rent så man får lyst til å bli samfunnsforsker selv... helt til man kommer på at man faktisk *er* samfunnsforsker, mens Gladwell bare er en skarve journalist. Men han er en journalist som har forelsket seg i samfunnsvitenskapens sporadiske glimt av magi. Han har ikke bare oppdaget at noen fenomener når et

«vendepunkt» i sin utbredelse, men at vi faktisk kan vite en hel del om den sosiale verden vi er en del av. Han snakker om «20-80-regelen», som går ut på at tyve prosent normalt gjør åtti prosent av arbeidet: Tyve prosent av alle øldrikkere drikker åtti prosent av ølet, tyve prosent av alle HIV-spredere sprer åtti prosent av HIV'en ... og hvordan er det egentlig der *du* jobber? Han lurar på hvordan det kan ha seg at enslige vitner til forbrytelser griper inn oftere enn flokker av vitner, og han siterer forskning som tyder på at et fellesskap som utelukkende er basert på personlig tillit ikke kan ha flere enn 150 medlemmer.

Vendepunktene er både magiske og forklarlige, men vi forstår dem likevel ikke uten videre. Når tok engelsk av som hele verdens første fremmedspråk; hvordan ble «Sofies verden» en global suksess; hvorfor ble hundretusener av vestlige studenter marxister; og når vil det skje noe dramatisk med klimaet? Det er bare ved hjelp av etterpåkløkskap at vi kan forklare dem, for vendepunktene er per definisjon uforutsigbare.

Ideen om at det finnes slike magiske vendepunkter, har festet seg i kulturen nå. Tidligere i vår stod jeg på stadion sammen med en annen Lyn-pappa og bivånet bekymret det blå-røde havet av VIF-supportere. Da var det han sa, med håp i stemmen: Jeg har en følelse av at Lyn er i ferd med å nærme seg et vendepunkt nå, et sånt *tipping point*, der det plutselig blir enormt populært å være Lyn-tilhenger.

Ja, sa jeg oppmuntrende og brettet frakken rundt den nedkjølte kroppen. Da kan hva som helst skje.